

LBRIS

We know
books

Piotr Kropotkin

PÂINE ȘI LIBERTATE

Traducere din limba franceză de Anca Măgurean

Studiu introductiv și tabel cronologic
de Adrian Tătăran

Alexandria
Publishing House

CUPRINS

PIOTR KROPOTKIN: FIZIONOMIA ANARHISMULUI.....	5
REPERE CRONOLOGICE.....	37
PREFAȚĂ	57
I. BOGĂȚIILE NOASTRE	65
II. BUNĂSTARE PENTRU TOȚI	79
III. COMUNISMUL ANARHIST	93
IV. EXPROPRIEREA	107
V. ALIMENTELE.....	123
VI. LOCUINȚA.....	155
VII. ÎMBRĂCĂMINTEA.....	167
VIII. CĂI ȘI MIJLOACE.....	171
IX. NEVOIA DE LUX	181
X. MUNCA AGREABILĂ.....	201
IX. LIBERA ÎNȚELEGERE.....	213
XII. OBIECȚII.....	233
XIII. SALARIZAREA COLECTIVISTĂ	257
XIV. CONSUM ȘI PRODUCȚIE	279
XV. DIVIZIUNEA MUNCII.....	289
XVI. DESCENTRALIZAREA INDUSTRIILOR.....	295
XVII. AGRICULTURA.....	309

I. BOGĂȚIILE NOASTRE

1.

Umanitatea a făcut o bucată de drum din acele vremuri îndepărtate în care omul, dând silexului forma unor unelte rudimentare, trăia din vânătoare, și nu lăsa drept moștenire copiilor săi decât un adăpost sub stânci, niște biete ustensile din piatră și Natura imensă, neînțeleasă, grozavă, cu care trebuia să se lupte pentru a-și menține firava existență.

În timpul acestei perioade tulburi care a durat mii și mii de ani, specia umană a acumulat totuși comori nebănuite. A defrișat pământul, a secat mlaștini, a străpuns păduri, a trasat drumuri, a construit, a inventat, a observat, a gândit, a creat un utilaj complicat, a smuls secretele Naturii, a îmblânzit aburul. Astfel încât, la nașterea sa, copilul omului civilizat găsește astăzi, în slujba sa, un capital imens, adunat de înaintași. Iar acest capital îi permite acum să obțină, doar prin munca sa, combinată cu cea a altora, bogății care depășesc visele Orientului din poveștile sale, din cele *O mie și una de nopți*.

Pământul este, în parte, defrișat, gata să primească plugul inteligent și semințele alese, să se împodobească cu recolte luxuriante – mai mult decât este nevoie pentru a satisface nevoile omenirii. Mijloacele de cultură sunt

cunoscute.

Pe solul virgin al preriilor din America, o sută de oameni ajutați de mașini puternice produc, în câteva luni, grâul necesar pentru traiul a zece mii de persoane, timp de un an. Acolo unde omul vrea să dubleze, să tripleze, să-și însutească raportul, *lucrează* pământul, îngrijește fiecare plantă, după trebuință, și obține recolte uimitoare. Și, în timp ce vânătorul trebuia să ia în stăpânire, odinioară, o sută de kilometri pătrați pentru a-și găsi hrana familiei, omul nostru civilizată face să crească, cu infinit mai puțină trudă și mai multă siguranță, tot ceea ce are nevoie pentru a-i face să trăiască pe ai săi, pe a zecea mia parte din acest spațiu.

Clima nu mai este un obstacol. Când soarele lipsește, omul îl înlocuiește cu căldura artificială, nemaiașteptând să se facă zi pentru a activa vegetația. Cu ajutorul sticlei și al conductelor de apă, recoltează, pe un spațiu, de zece ori mai multe produse decât înainte.

Minunile înfăptuite în industrie sunt și mai izbitoare. Cu aceste ființe inteligente, mașinile moderne – rodul a trei sau patru generații de inventatori, majoritatea necunoscuți, o sută de oameni fac haine pentru zece mii de oameni timp de doi ani. În minele de cărbune organizate, o sută de oameni extrag, în fiecare an, cât să se încălzească zece mii de familii într-o iarnă grea. Și am văzut, de curând, ivindu-se un oraș miraculos în câteva luni pe Champ-de-Mars, fără nici cea mai mică întrerupere în lucrările obișnuite ale națiunii franceze.

Și, dacă, în industrie ca și în agricultură, ca în toată

organizația noastră socială, munca strămoșilor aduce foarfece doar unui număr mic, e totuși sigur că omenirea ar putea trăi în bogăție și în lux doar cu ajutorul servitorilor din fier și oțel pe care îi are.

Da, sigur, suntem bogați, infinit mai bogați decât credem. Bogați prin ceea ce avem deja. Și mai bogați prin ceea ce putem produce cu utilajul actual. Infinit mai bogați prin ceea ce am putea obține din pământul, din fabricile noastre, din știința și din priceperea noastră tehnică, dacă ar fi folosite pentru bunăstarea tuturor.

2

Suntem bogați în societățile civilizate. De ce, așadar, atâta sărăcie în jur? De ce această muncă din greu, care abrutizează masele? De ce nesiguranța zilei de mâine, chiar și pentru munca cel mai bine plătită, în mijlocul bogățiilor moștenite din trecut și în ciuda mijloacelor puternice de producție care ar da bunăstare tuturor, în schimbul câtorva ore de muncă pe zi?

Socialiștii au tot repetat-o până la saturație. În fiecare zi o repetă, o demonstrează prin argumente luate de la celelalte științe. Pentru că tot ceea ce este necesar producției solului, minelor, mașinilor, căilor de comunicație, hranei, adăpostului, educației, științei – totul a fost acaparat de unii în cursul acestei lungi istorii de jafuri, exoduri, războaie, ignoranță și opresiune, pe care umanitatea a trăit-o înainte de a învăța să înlănzescă forțele Naturii.

Pentru că, prevalându-se de pretensele drepturi do-

bândite în trecut, aceștia pun stăpânire azi pe două treimi din produsele muncii umane, ținându-le în cel mai nebunesc și scandalos mod. Pentru că, reducând masele la a nu avea în fața lor din ce să trăiască o lună sau chiar opt zile, aceștia îi permit omului să muncească doar dacă acesta consimte să le lase lor partea leului. Pentru că îl împiedică să producă ceea ce are nevoie și îl forțează să producă, nu ceea ce ar fi necesar altora, ci ceea ce îi promite cele mai mari beneficii acaparatorului.

Tot socialismul este aici!

Iată, într-adevăr, o țară civilizată. Pădurile care o acopereau odinioară au fost rărite, mlaștinile, secate, clima, curățată: o țară făcută pentru locuit.

Pământul pe care creșteau odinioară buruieni oferă azi recolte bogate. Stâncile de deasupra văilor din sud au fost tăiate în terase unde se cațără vii cu rod de aur. Plantele sălbatice care dădeau odinioară un fruct aspru – o rădăcină ce nu putea fi mâncată – au fost transformate, prin culturi succesive, în legume zemoase, în arbori plini cu fructe delicioase. Mii de drumuri pavate și căi ferate străbat pământul, străpung munții. Locomotiva și uieră prin cheile sălbatice ale Alpilor, în Caucaz, în Himalaya. Râurile au fost făcute navigabile. Coastele, sondate și înălțate cu grijă, sunt ușor accesibile. Porturi artificiale, săpate cu greu și protejate de furiile Oceanului, oferă refugiu navelor. Stâncile sunt străpunse de puțuri adânci. Labirinturi de galerii subterane se întind acolo unde este cărbune de scos, minerale de strâns. În toate punctele unde se încrucișează drumuri, au apărut orașe. Au cres-

cut, iar înăuntrul lor se află comori ale industriei, ale artei și ale științei.

Generații întregi, născute și moarte în sărăcie, oprimate și maltratate de stăpâni, extenuate de munca grea, au lăsat secolului al XIX-lea această imensă moștenire.

Timp de mii de ani, milioane de oameni au muncit să rărească pădurile, să sece mlaștini, să-și croiască drumuri, să stăvilească râuri. Fiecare hectar de pământ pe care îl arăm în Europa a fost udat cu sudoarea a mai multor rase. Fiecare drum are o întreagă istorie de corvezi, de muncă supraomenească, de suferințe ale poporului. Fiecare leghe de cale ferată, fiecare metru de tunel și-au primit partea de sânge omenesc.

Puțurile minelor mai poartă încă, proaspete, tăieturile făcute în stâncă de brațul muncitorului cu târnăcopul. De la un stâlp la altul, galeriile subterane ar putea fi marcate de un mormânt de miner, răpit în floarea vârstei de grizu, de alunecări de pământ și de inundații, și știm bine câte lacrimi a costat fiecare mormânt, câte lipsuri, necazuri fără nume pentru familia care trăia din salariul amărât al bărbatului îngropat sub ruinele sale.

Orașele, legate între ele prin centuri de fier și linii de navigație, sunt organisme care au trăit timp de secole. Săpați pământul acestora și veți găsi acolo fundațiile suprapuse de străzi, de case, de teatre, de arene, de clădiri publice. Pătrundeți în adâncul istoriei și veți vedea cum civilizația orașului, industria, geniul acestuia au crescut ușor și s-au maturizat cu ajutorul tuturor locuitorilor, până la a deveni ceea ce sunt astăzi.

Și, chiar și acum, valoarea fiecărei case, a fiecărei fabrici, uzine, a fiecărui magazin e făcută doar din munca adunată a milioane de muncitori îngropați sub pământ. Aceasta se menține doar prin efortul legiunilor de oameni care locuiesc pe acest punct al globului. Fiecare din atomii pe care îi numim bogăția națiunilor își dobândește valoarea doar prin faptul de a fi o parte din acest imens tot. Ce ar fi un doc din Londra sau un mare magazin din Paris dacă nu ar fi situat în marile centre ale comerțului internațional? Ce ar fi minele și fabricile noastre, șantierele și căile noastre ferate fără grămada de mărfuri transportate, în fiecare zi, pe mare și pe uscat?

Milioane de ființe umane au lucrat să creeze această civilizație cu care ne lăudăm azi. Alte milioane, împrăștiate în toate colțurile globului, muncesc să o mențină. Fără ei, ar rămâne doar niște ruine în cincizeci de ani.

Tot ce este rodul gândirii și al invenției sunt fapte colective, născute din trecut și prezent. Milioane de inventatori, cunoscuți sau nu, morți în sărăcie, au pregătit invenția fiecăreia din aceste mașini în care omul le admiră geniul. Milioane de scriitori, de poeți, de savanți au muncit să elaboreze știința, să înlăture greșeala, să creeze atmosfera gândirii științifice, fără de care niciuna din minunile secolului nostru nu ar fi putut să-și facă apariția. Dar aceste milioane de filosofi, de poeți, de savanți și de inventatori nu au fost, la rândul lor, stimulați de munca secolelor trecute? Nu au fost, în timpul vieții, hrăniți și duși în spate, fizic și spiritual, de legiunile de muncitori și artizani de tot felul? Nu și-au aflat elanul în ceea ce îi

înconjura?

Geniul unui Séguin, al unui Mayer și al unui Grove a făcut, cu siguranță, mai mult pentru a lansa industria pe căi noi decât capitaliștii lumii. Dar și aceste genii sunt copiii industriei și ai științei. Căci a fost nevoie de mii de mașini cu abur care să transforme, de la an la an, căldura în forță dinamică, și această forță, în sunet, în lumină și electricitate, înainte ca mințile de geniu să proclame originea mecanică și unitatea forțelor fizice. Și dacă noi, copiii ai secolului al XIX-lea, am înțeles, în fine, această idee, și dacă am știut să o aplicăm e pentru că am fost pregătiți pentru aceasta prin experiența de fiecare zi. Gânditorii secolului trecut o întrezăriseră și o enunțaseră. Dar aceasta va rămâne de neînțeles, deoarece secolul al XVIII-lea nu a crescut, la fel ca noi, alături de mașina cu aburi.

Să ne gândim numai la deceniile care s-ar fi scurs încă în ignoranța acestei legi care ne-a permis să revoluționăm industria modernă, dacă Watt nu ar fi găsit la Soho muncitorii pricepuți pentru a construi, din metal, planurile sale teoretice, să le perfecționeze componentele și să facă, în fine, aburul, prins în capcana unui mecanism complet, mai docil decât calul, mai maleabil decât apa, într-un cuvânt, să facă din această lege sufletul industriei moderne.

Fiecare mașină are aceeași poveste, povestea lungă a nopților albe în sărăcie, a deziluziilor și a bucuriilor, a îmbunătățirilor parțiale găsite de mai multe generații de muncitori necunoscuți care tot adăugau la invenția primitivă aceste mici nimicuri fără de care ideea cea mai

fecundă rămâne sterilă. Mai mult decât atât, fiecare nouă invenție este o sinteză – rezultatul a mii de invenții anterioare în câmpul imens al mecanismului și al industriei.

Știință și industrie, pricepere și sârguință, descoperire și realizare practică care a condus la noi descoperiri, muncă cerebrală și muncă manuală, gândire și opera brațelor – totul se leagă. Fiecare descoperire, fiecare progres, fiecare creștere a bogăției omenirii își au origine în munca manuală și cerebrală a trecutului și a prezentului.

Așadar cu ce drept și-ar putea însuși careva cea mai mică fărâmă din acest imens tot, și să poată spune: acesta e al meu, și nu al vostru?

3

Dar se întâmplă, în seria de epoci traversate de omenire, că tot ceea ce îi permite omului să producă și să-și mărească forța de producție să fie acaparat de unii. Vom spune poate, într-o zi, cum s-a întâmplat aceasta. Deocamdată, este de ajuns să constatăm faptul și să-i analizăm consecințele.

Azi, pământul, care își trage valoarea tocmai din nevoile unei populații mereu în creștere, aparține minorităților care pot împiedica și împiedică poporul să îl cultive sau nu-i permit să-l cultive după nevoile moderne. Minele, care reprezintă efortul a mai multor generații, și care nu își derivă valoarea decât din nevoile industriei și a densității populației, aparțin și ele câtorva. Iar acești câțiva limitează extragerea cărbunelui sau o interzic total

dacă găsec un loc mai avantajos unde să-și plaseze capitalurile. Mașina este și ea proprietatea doar a câtorva, și chiar dacă această mașină reprezintă incontestabil perfecționările aduse mașinii primitive de către trei generații de muncitori, aceasta aparține doar câtorva patroni. Iar, dacă nepotul aceluia inventator, care a construit, acum o sută de ani, prima mașină de dantelă, ar veni azi într-o manufactură din Basel sau din Nottingham și și-ar cere dreptul, i s-ar striga: „Pleacă! Mașina asta nu-i a ta!” și ar fi împușcat dacă ar vrea să pună mâna pe ea.

Căile ferate, care ar fi doar mormane de fier inutile fără populația atât de densă din Europa, fără industria acesteia, comerțul și schimburile sale, aparțin câtorva acționari, care poate nici nu știu unde se află drumurile care le aduc venituri mai mari decât cele ale unui rege din Evul Mediu. Iar dacă copiii celor care au murit cu miile săpând tranșee și tunele s-ar strânge într-o zi și ar veni, mulțime zdrențăroasă și flămândă, să ceară pâine de la acești acționari, ar da de baionete și mitraliere pentru a-i împărștia și a-și salva „drepturile dobândite”.

În virtutea acestei organizații monstruoase, fiul muncitorului, când pășește în viață, nu găsește nici un câmp unde să poată cultiva, nici o mașină pe care să o poată manevra, nici o mină pe care să îndrăznească să o sape fără a ceda o bună parte din ceea ce produce stăpânului său. Trebuie să-și vândă forța de muncă pentru o bucată de pâine amărâtă și nesigură. Tatăl și bunicul său au muncit drenând câmpul, construind fabrica, perfecționând mașinile, au lucrat în deplinătatea forțelor – și cine

ar putea da mai mult de atât? – Dar el a venit pe lume mai sărac decât ultimul dintre sălbatici. Dacă obține permisiunea să cultive un câmp, este cu condiția de a ceda un sfert din produs stăpânului său și un alt sfert, guvernului și intermediarilor. Iar acest impozit, luat de la el de stat, de capitalist, de senior și de intermediar, va crește tot mai mult și rar îi va lăsa posibilitatea de a-și îmbunătăți culturile. Dacă se dedică industriei, i se va permite să lucreze, – nu întotdeauna, de altfel – dar cu condiția să primească doar o treime sau jumătate din produs, restul trebuind să meargă la cel pe care legea îl recunoaște ca fiind proprietarul mașinii.

Strigăm împotriva baronului feudal care nu îi permitea cultivatorului să atingă pământul, decât dacă îi lăsa un sfert din seceriș. Numim aceasta epoca barbară. Dar, dacă formele s-au schimbat, relațiile au rămas aceleași. Iar muncitorul acceptă, sub numele de contract liber, obligații feudale; pentru că nicăieri nu va găsi condiții mai bune. Totul a devenit proprietatea unui stăpân, iar muncitorii trebuie să cedeze sau să moară de foame!

Rezultă din această stare de lucruri că toată producția noastră merge în contrasens. Întreprinderea nu este mișcată de nevoile societății: unicul său scop este acela de a crește beneficiile antreprenorului. De aici, fluctuațiile continue ale industriei, crizele, în stare cronică, fiecare din ele aruncând pe drumuri muncitorii cu sutele de mii.

Muncitorii nu-și pot cumpăra, cu salariile, bogățiile pe care le-au produs, industria caută piețe, în afară, printre acaparatorii din celelalte națiuni. În Orient, în Africa,

oriunde, Egipt, Tonkin, Congo, în aceste condiții, europeanul trebuie să-și mărească numărul de servi. Dar peste tot unde își află concurenți, toate națiile evoluează în același sens. Iar războaiele – mereu războaiele – trebuie să izbucnească pentru dreptul de a avea întâietate pe piețe. Războaie, pentru posesiile din Orient. Războaie, pentru imperiul mărilor. Războaie, pentru impunerea taxelor de intrare și dictarea condițiilor către vecini. Războaie, împotriva celor care se revoltă! Zgomotul tunului nu înțează în Europa, generații întregi sunt masacrate, statele europene își cheltuiesc pe armament o treime din bugete, și știm ce înseamnă impozitele, și cât îl costă acestea pe cel sărac.

Educația rămâne privilegiul minorităților infime. Putem vorbi de educație când copilul muncitorului este forțat, la treisprezece ani, să coboare în mină sau să-și ajute tatăl la fermă? Putem să-i vorbim de studii muncitorului care se întoarce seara, zdrobit de o zi de muncă forțată, aproape mereu abrutizantă? Societățile se împart în două tabere ostile, iar, în aceste condiții, libertatea devine un cuvânt zadarnic. În timp ce radicalul cere o mai mare extindere a libertăților politice, își dă imediat seama că suflul de libertate duce rapid la ridicarea proletarilor, și atunci se întoarce, își schimbă părerea și revine la legile excepționale și la guvernarea sabiei.

Un vast ansamblu de tribunale, de judecători și călăi, de jandarmi și temniceri este necesar pentru a menține privilegiile, iar acest ansamblu devine el însuși originea unui întreg sistem de delațiuni, de înșelătorii, de ame-